

Tematika i izvori mudrih misli u ribanju i ribarskom progovaranju Petra Hektorovića

Meliš, Nera

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:168484>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Nera Meliš

Tematika i izvori mudrih misli u *Ribanju i ribarskom prigovaranju* Petra Hektorovića

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Nera Meliš
009073862

Tematika i izvori mudrih misli u *Ribanju i
ribarskom prigovaranju* Petra Hektorovića

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Povijest

Mentor: prof. dr. sc. Irvin Lukežić

Rijeka, 1. srpnja 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova Tematika i izvori mudrih misli u *Ribanju i ribarskom prigovaranju* Petra Hektorovića izradila samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Irvina Lukežića.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Nera Meliš

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Metodologija	5
3. Povijesni kontekst – Hvar u Hektorovićevo doba.....	7
3.1. Pučke bune na Hvaru.....	8
3.2. Školstvo na Hvaru.....	10
4. O Petru Hektoroviću.....	12
4.1. Životopis.....	12
4.2. Književni rad.....	13
5. O <i>Ribanju i ribarskom prigovaranju</i>	15
6. Mudre misli – poslovice i izreke.....	18
6.1. Definicija poslovica i izreka.....	18
6.2. Kratki pregled poslovica i izreka u hrvatskoj renesansnoj književnosti...19	
7. Tematika mudrih misli u <i>Ribanju i ribarskom prigovaranju</i>	21
7.1. Mudre misli koje osuđuju poroke.....	22
7.2. Mudre misli o dobroti.....	23
7.3. Mudre misli o pravednosti i poštenju.....	25
7.4. Mudre misli o razumnom životu i promišljenosti.....	26
7.5. Mudre misli o grijehu.....	28
7.6. Mudre misli ostalih tema.....	29
8. Izvori mudrih misli u <i>Ribanju i ribarskom prigovaranju</i>	30
8.1. Utjecaj Biblije.....	30
8.2. Diogen Laertije: <i>Životi i misli istaknutih filozofa</i>	32
8.3. Utjecaj pučkih poslovica.....	35
8.4. Marko Marulić kao Hektorovićev uzor.....	38
8.5. Držićev utjecaj.....	41
8.6. Tematika mudrih misli iz <i>Ribanja i ribarskog prigovaranja</i> u ostalim djelima Petra Hektorovića.....	42
9. Zaključak.....	43
10. Izvori i literatura.....	44
11. Sažetak i ključne riječi.....	47

12. Topics and sources of wise thoughts in *Fishing and fishermen's talk*.....48

1. UVOD

Ribanje i ribarsko prigovaranje Petra Hektorovića, vrhunskog hvarskog pjesnika i humanista, već je desetljećima predmet izučavanja mnogih književnih povjesničara. To djelo to i zaslužuje; svojom žanrovskom raznolikošću, bogatstvom opisa običaja i krajolika, hvalospjevima *baščini* ono je vrhunski spomenik jednom minulom vremenu. No, nisu svi aspekti jednako proučeni. U istraživanjima se velika pozornost pridavala planu trodnevnog izleta, kao i proučavanju zapisa bugarštica, dok su se mudre misli i zagonetke koje izgovaraju ribari postojano zanemarivale.

Iz tog razloga odlučila sam kao temu svog završnog rada obraditi tematiku i izvore mudrih misli. Teza jest da je Hektorović crpio nadahnuće pri pisanju mudrih misli u *Ribanju i ribarskom prigovaranju iz Starog zavjeta*, iz djela Marka Marulića, Diogena Laertija, kao i iz narodne književnosti, te da je tematika mudrih misli podudarna tematici navedenih autora i djela. Cilj ovog završnog rada jest razvrstati mudre misli prema tematici, te prikazati povezanost pojedinih mudrih misli s njihovim izvorima. Uz to, bitno je razjasniti i povijesne okolnosti nastanka *Ribanja i ribarskog prigovaranja*, ponajprije pozadinu odnosa pučana i plemića na Hvaru u šesnaestome stoljeću jer je to ključno pitanje za dublje razumijevanje Hektorovićeve štovanja pučke kulture i narodne baštine.

2. METODOLOGIJA

Prvi korak pri pisanju završnog rada bilo je pomno i višestruko čitanje *Ribanja i ribarskog prigovaranja* Petra Hektorovića, s posebnim naglaskom na mudre misli, koje sam zatim, za bolje i lakše razumijevanje, pročitala i u prijevodu Marka Grčića na suvremeni jezik. Nakon toga, podijelila sam mudre misli prema tematici, a zatim krenula u iščitavanje ostalih Hektorovićevih djela (poslanice Nikoli Nalješkoviću, Mavru Vetranoviću, Mikši Pelegrinoviću, Jeronimu Bartučeviću, Graciosi Lovrinčevi i Jakovu Zečkoviću te nadgrobnice Franetu Hektoroviću, *Knjige Ovidijeve od lika ljubljenoga*) kako bih uvidjela ponavljaju li se teme mudrih misli i u drugim djelima. Nakon toga krenula sam na čitanje *Starog zavjeta*, najprije *Mudrih izreka*, a zatim i *Knjige Sirahove*, kako bih pronašla poslovice podudarne Hektorovićevim mudrim mislima. Potom je uslijedilo čitanje djela Diogena Laertija *Životi i misli istaknutih filozofa* zbog toga što Hektorović pojedine filozofe opisane u tom djelu spominje u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*. Povezanost mudrih misli i pučkih poslovica potražila sam u *Poslovicama, zagonetkama i govorničkim oblicima* urednika Josipa Kekeza, u kojem je zapisano veliko bogatstvo poslovica. Zatim sam iščitala Marulićevu *Juditu* i *Životopis svetog Jeronima* u kojima sam našla povezanost Hektorovića i Marulića.

Paralelno sam se informirala i o Petru Hektoroviću, *Ribanju i ribarskom prigovaranju* i povijesnim okolnostima na Hvaru u šesnaestome stoljeću u *Zborniku radova o Petru Hektoroviću* iz 1970. godine raspravi Josipa Vončine u izdanju Stari pisci hrvatski: *Djela Petra Hektorovića* te u pogovoru Tonka Maroevića u izdanju Matice hrvatske *Ribanja i ribarskog prigovaranja* u prijevodu na suvremeni jezik Marka Grčića.

Na taj način sam se upoznala s dosadašnjim saznanjima o Petru Hektoroviću i *Ribanju i ribarskom prigovaranju* te stekla vlastite zaključke na

temelju pročitane literature, metodom komparativne analize pročitanih djela i sintezom pročitanih i novostečenih saznanja i zaključaka.

3. POVIJESNI KONTEKST – HVAR U HEKTOROVIĆEVO DOBA

Otok Hvar oduvijek je slovio za naprednu i razvijenu sredinu; bilo je to zbog plodne zemlje na kojoj su rasle (i još uvijek rastu) masline, smokve, limuni, naranče, zbog bogatih vinograda koji su davali najbolje vino, zbog povoljnog pomorskog položaja koji je bio povod mnogim borbama, a ne treba smetnuti s uma ni prirodne ljepote, ugodnu klimu, čisto more bogato ribom i kulturnu ostavštinu grčkih i rimskih doseljenika.

Privlačno je to bilo i Mlečanima koji su zauzeli Hvar 1420. godine. Od te godine mletačka vlada slala je kneza u Hvar, a biralo ga je Veliko vijeće Venecije. No, knez nije ništa obavljao sam, već su mu pomagali članovi Velikog vijeća hvarske komune čiji su članovi bile plemićke hvarske porodice, među kojima je bila i Hektorovićeva. Veliko vijeće imalo je zakonodavnu vlast, a sve su se odluke provodile samo ako je to mletačka vlast odobrila.¹ Tako je Mletačka Republika stekla znatnu korist od Hvara kojemu je oduzela autonomiju. Ipak, Hvarani su sasvim dobrovoljno prihvatili tu vlast, umorni od loših vladara i nedaća koje su im oni donijeli.

No, kako se tuđinska vlast odrazila na prilike Hvarana u petnaestome i šesnaestome stoljeću?

Prema svjedočanstvima iz onog doba, ponajprije prema govoru Vinka Pribojevića iz 1525. godine² *O podrijetlu i zgodama Slavena*, ekonomske prilike bile su jako povoljne za Hvarane, poljoprivreda i ribarstvo dobro razvijeni, Hvar je posjedovao veliki broj lađa, a domaća i međunarodna trgovina imala je izvrsnu mrežu veza i puteva. Vinogradarstvo i ribarstvo bili su temelj dobrog materijalnog stanja otoka Hvara, s time da se vino nije smjelo izvoziti ni uvoziti. Hvarska komuna bila je jedina u cijelom primorju od Kopra do Kotora i Bara, koja je sama

¹ Grga Novak: „Ekonomske, društvene i političke prilike na otoku Hvaru u doba Petra Hektorovića“. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić. 1970: str. 7-8. Zagreb.

² Tiskan 1532. godine.

autonomno vodila briga o svojim prihodima i rashodima, dok je u svim drugim to činila država.³ Ona je bila najbogatija u cijeloj Dalmaciji.

Bilo je to i vrijeme osmanskih provala na dalmatinsko područje. Provala je bilo i za Hektorovićeva života, no on ih ne spominje u svom *Ribanju i ribarskom prigovaranju*, već samo u pismu Nalješkoviću, u kojem slikovito opisuje svoj bijeg.

3.1. Pučke bune na Hvaru

Druga, manje lijepa strana medalje, bila je razlika u pravima između plemića i pučana. Pod pučanima su se podrazumijevali razni društveni staleži; uz teške i seljake, to su bili advokati, trgovci, notari, liječnici, obrtnici, svećenici, brodovlasnici, mornari, ribari. Zemlja je većinom pripadala plemićima, crkvi, samostanima i komuni. Kmetova na Hvaru nikada nije bilo, a oni koji su obrađivali zemljište, imali su ravnopravan ugovor o obrađivanju zemljišta i diobi prihoda. Upravo oni su omogućivali hvarskoj komuni velike prihode i blagostanje.⁴

Paradoksalno, ali i uobičajeno u ranom novovjekovnom periodu, oni su bili ti koji nisu imali gotovo nikakva prava u komuni. Plemići su se izvlačili od plaćanja mletačkih nameta, što je značilo da sve pada na pučane. Plemstvo je s vremenom postalo gramzivo, bahato i umišljeno, a došlo je i do toga da su postojale svečane mise za puk i velike mise za plemiće, da su u hvarsku katedralu plemići ulazili na velika vrata, a pučani na mala. Ženidba između pučana i plemkinja i obratno bila je nezamisliva.⁵

Problem je bio i u tome da su neki pučani bili jednako imućni kao i plemići, ako ne i imućniji, a nisu imali nikakva prava u komuni te ni o čemu nisu smjeli

³Grga Novak: „Ekonomске, društvene i političke prilike na otoku Hvaru u doba Petra Hektorovića“. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić. 1970: str. 8-9. Zagreb.

⁴ Isto, str. 9

⁵ Isto.

odlučivati. Godine 1510. dozlogrdila su im desetljeća poniženja, nepravde i uvrede te su se odlučili pobuniti. Pod vodstvom Matije Ivanića iz Vrbanja uputili su se u Hvar, gdje ih se ispred kneževe palače skupilo oko dvije tisuće te su ondje zatražili svoja prava. Nakon toga počeli su provaljivati u kuće plemića, pljačkati, uništavati i paliti ih, a neke su plemiće i ubili ili bacili u more. Preuzeli su vlast, no to nije potrajalo. Buna je bila neuspješna; završila je vješanjem dvadeset pučana, uključujući Matiju Ivanića, a nekima je bila odsječena ruka, izvađeno oko i slično.⁶

Buna je ponovno buknila 1514. godine, a pobunjenih pučana bilo je čak tri puta više; no ishod je ponovno bio isti – vješanje pučkih vođa, odsijecanje ruku i vađenje oka.

Pitanje je – gdje je Petar Hektorović u čitavoj toj priči? Kako se naš poznati pisac i humanist snašao u takvim prilikama, u kojima su njegove sugrađane, pa i prijatelje, vješali, palili im kuće i uništavali sve na što su naišli?

Njegov otac, Marin Hektorović, oštro se protivio udovoljenju pučkih zahtjeva te zasigurno nije ostao na Hvaru za vrijeme pobuna (teško da bi preživio bijesni pohod i palež pučana), baš kao i njegov sin Petar, koji je tada imao dvadeset i tri godine i pripadao plemićkoj mladeži koja je svojom bahatošću izazivala prezir pučana. Sa sigurnošću ne možemo reći kako i gdje je obitelj Hektorović preživjela ove teške godine, ali možemo samo pretpostaviti da su se sklonili na sigurno. Petar Hektorović zasigurno je u to vrijeme bio član Velikog vijeća Hvara u koje su ulazili sinovi plemića kada su navršili osamnaest godina, no potvrdu tome nemamo jer su spisi Velikog vijeća izgorjeli u velikom požaru kojeg su uzrokovali Osmanlije 1571.⁷ Ipak, nema razloga da sumnjamo u njegovo članstvo.

⁶ Grga Novak: „Ekonomske, društvene i političke prilike na otoku Hvaru u doba Petra Hektorovića“. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić. 1970: str. 10. Zagreb.

⁷ Isto, str. 11.

Neobično je da je Petar Hektorović, plemićki sin čiji otac očigledno nije mogao smisliti pučane, kasnije slavio upravo tu pučku kulturu, družio se s pučanima te ih veličao u svojem najpoznatijem djelu. Što ga je natjeralo na taj preobrat? Možemo to objasniti kao inat očevim konzervativnim, snobovskim nazorima ili jednostavno kao posljedicu nekog sukoba s ocem, nakon kojeg mu je Petar htio dokazati da je on u pravu. Sukob mladih i starih, ponajprije očeva i sinova, bila je česta tema u onodobnoj književnosti, a najpoznatiji primjer toga možemo vidjeti u *Dundu Maroju* Marina Držića, a kako znamo da je književnost često puta odraz stvarnosti, možemo pretpostaviti i da je u ovom slučaju bilo tako. No, *Ribanje i ribarsko prigovaranje* nastalo je u Hektorovićevoj kasnijoj životnoj dobi, kada mu je otac već bio dugo mrtav⁸ stoga je ta teorija malo vjerojatna. Odnosno, možda su to tek iskrice kasnijeg Hektorovićevega zanosa pučkom kulturom.

Uzrok možemo pronaći u Hektorovićevoj zasićenosti plemićkim uštogljenim, arogantnim držanjem, njihovim predrasudama, ali i u mudrosti koju je stekao godinama, kao i istraživačkim duhom, znatiželjom i osjećajem za malog čovjeka kojim se odlikovao.

S druge strane, njegovu bliskost s običnim pukom možemo objasniti i kao povezanost pjesnika sa svojim rodnim krajem, kojega su ribari neizostavan dio.

3.2. Školstvo na Hvaru

U sredini bogatih i sređenih ekonomskih prilika, bilo je mnogo prostora za književno stvaralaštvo. Tome je pogodovalo i rano otvaranje javne škole u Hvaru, već u četrnaestome stoljeću, koju je izdržavala hvarska komuna i koju je zacijelo pohađao i sam Petar Hektorović. Postojala je i humanistička škola u Dominikanskom samostanu u Hvaru.⁹ Hektorović je na otoku mogao steći

⁸ Marin Hektorović umro je 1514. godine.

⁹ Grga Novak: „Ekonomske, društvene i političke prilike na otoku Hvaru u doba Petra Hektorovića“. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić. 1970: str. 13. Zagreb

pristojno obrazovanje, no kvaliteta javne škole je varirala, pa u vrijeme kada je Hektorović bio đak, u školi se nije slušala filozofija, što je za humanističko obrazovanje predstavljalo nedostatak, stoga je Hektorović kod dominikanaca u Splitu nadopunio svoje znanje te tako stekao titulu jednog od učenijih pojedinaca svoga vremena.

4. O PETRU HEKTOROVIĆU

4.1. Životopis

Petar Hektorović, rođen je u sutonu petnaestog stoljeća, 1487. godine, u Starom Gradu ili gradu Hvaru na istoimenom otoku, gdje je i umro u visokoj starosti 1572. godine. Najpoznatiji je hvarski pisac te je jedan od najznačajnijih pisaca hrvatskog humanizma i renesanse. Biografski podaci vrlo su škrti - svode se na to da znamo godinu njegova rođenja i datum smrti, da je potjecao iz plemićke obitelji, kao i to da se školovao u hvarskoj javnoj humanističkoj školi, a kasnije kod splitskih dominikanaca¹⁰. Iz njegovih sačuvanih djela (talijansko pismo V. Vanettiju, latinski stihovi, natpisi u Tvrđalju) saznajemo da je izvrsno vladao talijanskim i latinskim jezikom, što nas navodi na zaključak da je stekao kvalitetno obrazovanje. Školovanje je sigurno završio prije 1515. (prema humanističkoj školi, te je godine istekla njegova mladost¹¹) te je već nakon očeve smrti 1514. godine, počeo graditi Tvrđalj, veličanstvenu građevinu u Starom Gradu na Hvaru, koja je arhitektonski ekvivalent njegovu književnom i životnom remek-djelu *Ribanju i ribarskom prigovaranju*. Upravo u toj velebnoj građevini ogleda se njegovo veliko graditeljsko, ali i humanističko znanje; natpisi na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku¹² odaju osebujan duh vremena, kao i mentalitet hvarskog pjesnika. Samo neki od natpisa glase: „Fede e ralta o quanto e bella!“ (O koliko je lijepa vjera i stvarnost!)¹³, „Heu fugiunt fluxu non redeunte dies“ (Jao, bježe dani nepovratnim tijekom!), „Respice quod salvant nec opes nec gloria mundi non decor aut aetas mors quia cuncta rapit.“ (Spoznaj da ne spašava ni bogatstvo ni svjetska slava ni ljepota ili dob, jer smrt sve grabi). Posebno su značajni natpisi koji su se nalazili na istočnom dijelu Tvrđalja koji glase: „Pro

¹⁰ Prema mišljenju Šime Ljubića (1822-1896), hvarskog teologa, župnika i arheologa.

¹¹ Josip Vončina: „Petar Hektorović“, *Djela Petra Hektorovića*, ur. Josip Vončina. 1986: str. 9. Zagreb.

¹² Na hrvatskom jeziku jedini natpis jest: „Na Tvrđalju momu koji me posvoji.“

¹³ Također, to je jedini natpis na talijanskom jeziku – to je bio Hektorovićev životni moto.

itinerantibus“ (za putnike) i „Pro pauperibus“ (za siromahe) – on je Tvrdalj izgradio za svoje prijatelje i za sve kojima će trebati sklonište. Ti natpisi svjedoče o Hektorovićevoj brizi za pučane i o njegovoj demokratičnosti. Oni su i odraz onoga što je Hektorović prenio svojim *Ribanjem* – bliskost pučanima. Hektorović je bio izvrsno povezan sa svojim suvremenicima, posebice piscima dubrovačkog i hvarskog kruga (Nikola Nalješković, Mavro Vetranović, Mikša Pelegrinović, Jeronim Bartučević i dr.), a Vetranović mu je čak slao sadnice čempresa koje je Hektorović zatim posadio u svom vrtu kojeg u *Ribanju i ribarskom prigovaranju* naziva *gizdavim perivojem*. U Tvrdalju je imao i golubinjak te ribnjak s ciplima, koji i danas postoji, i u kojem se riba tradicionalno ne lovi.

4.2. Književni rad

Hektorovićevo književno stvaranje, iako nekontinuirano, trajalo je oko pola stoljeća.¹⁴ Smatra se da je u ranoj mladosti, oko svoje punoljetnosti 1505. godine pisao mladenačke stihove, najvjerojatnije ljubavne tematike. Ti stihovi su izgubljeni, a prvo poznato Hektorovićevo djelo prijevod je Ovidijeva *Remedia amoris*, što Hektorović u prijevodu naziva *Knjige Ovidijeve od lika ljubljenoga* (1528.), a upućuje ga Mikši Pelegrinoviću¹⁵, svom bliskom prijatelju i otočaninu. U tom prijevodu nazire se kasnija Hektorovićevo poetika i versifikacija.¹⁶ Pismo koje šalje Pelegrinoviću uz prijevod od velikog je značaja jer iz njega možemo saznati nešto više o Hektorovićevu radu. Naime, on u tom pismu izražava nezadovoljstvo - smatra se neplodnim piscem jer se bavi prevođenjem. Strahovao je od toga da će ga prevođenje dovesti u sukobe sa zlim jezicima. Također iz pisma doznajemo da se vjerojatno i ranije bavio prevođenjem. Hektorović se boji izlaska u javnost s tim djelom zbog njegove lascivnosti, što proizlazi iz kršćanske

¹⁴ Josip Vončina: „Petar Hektorović“, *Djela Petra Hektorovića*, ur. Josip Vončina. 1986: str. 14. Zagreb.

¹⁵ Mikša Pelegrinović u to je vrijeme boravio na Korčuli.

¹⁶ Marin Franičević: „Poetika Petra Hektorovića“, *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*. ur. Jakša Ravlić, 1970: str. 15. Zagreb.

pobožnosti, karakteristične za duh toga vremena. Zato i nije preveo oba dijela Ovidijeva spjeva, već samo onaj koji je smatrao dovoljno čestitim.

Kronološki pregled sljedećih Hektorovićevih djela bio bi ovakav: poslanica Nalješkoviću (16. studenog 1541.), poslanica Bartučeviću (14. rujna 1552.), *Ribanje i ribarsko prigovaranje* (14. siječnja 1556.), poslanica Vetranoviću (1. srpnja 1556.), drugo prozno pismo Pelegrinoviću (20. listopada 1557.). Bez datacije su poslanice Graciosi Lovrinčevi i Jakovu Zečkoviću te nadgrobnica Franetu Hektoroviću, a postojale su i spekulacije da je Hektorović autor prikazanja o sv. Lovrincu.¹⁷ Naravno, tu su još i ranije spomenuti latinski i talijanski tekstovi.

O ranim pjesmama saznajemo iz Hektorovićevih autobiografskih svjedočanstava – iz talijanskog pisma Vincenzu Vanettiju, te iz hrvatskog pisma Mikši Pelegrinoviću u kojem piše kako je prijevod Ovidijeva spjeva načinio „skladajući u pisni po pridnemu običaju mojem“, te kako je u njegovu stvaralaštvu zatim nastupio zastoj.¹⁸ Da su mladenački stihovi bili ljubavni, saznajemo iz poslanice Nikole Nalješkovića od 10. svibnja 1540. godine u kojoj Nalješković piše kako Hektorović:

„najliše u pjesan izvrsno složiti
ne samo ljubezan, da što hoć' umiješ ti“¹⁹

Pretpostavka da je Hektorović pisao drame potkrijepljena je istom poslanicom u kojoj Nalješković navodi da je Hektorovića ovjenčala Talija²⁰, zaštitnica komedije i bukolike, što nas upućuje na to da je Hektorović pisao komedije prije 1540. godine. Hektorović to svojim odgovorom nije opovrgnuo, a i danas su aktualne rasprave o autorstvu prikazanja o sv. Lovrincu, koje se pripisuje Hektoroviću.

¹⁷Josip Vončina: „Petar Hektorović“, *Djela Petra Hektorovića*, ur. Josip Vončina. 1986: str. 15. Zagreb.

¹⁸ Isto, str. 16.

¹⁹ SPH 5, str. 313, st. 27-28.

²⁰ Josip Vončina: „Petar Hektorović“, *Djela Petra Hektorovića*, ur. Josip Vončina. 1986: str. 19. Zagreb.

5. O RIBANJU I RIBARSKOM PRIGOVARANJU

Ribanje i ribarsko prigovaranje zauzima jedinstveno mjesto u povijesti hrvatske književnosti. Dovođeno 1556., a objavljeno 1568. godine, djelo je to specifične žanrovske slike koje se ne može smjestiti u samo jednu ladicu. To je istovremeno i ribarska ekloga, i pjesnička poslanica (posvećena i upućena Jeronimu Bartučeviću kojega je Hektorović iznimno cijenio), i putopis, i pohvalnica (ribarima i pučkoj mudrosti), i autobiografski spjev, ali isto tako i moralno-didaktički sastav²¹, zbog brojnih aforizama, zagonetaka, pitalica i mudrih misli koje su umetnute u tekst. Uza sve to, u *Ribanje* su uklopljene i bugarštica o kraljeviću Marku i bratu mu Andrijašu, te o Radosavu Siverincu, koje su, ako zanemarimo desetak stihova iz *Lo Balzina*²², prvi cjeloviti zapisi bugarštica u hrvatskoj književnosti. Posebno mjesto zauzima i narodna pjesma *I kliče devojka*, kao i počasnica *Naš gospodin poljem jizdi*. Ti zapisi nas upućuju na Hektorovićevu tendenciju da sačuva baštinu kojoj se toliko divi i koju izrazito cijeni, i kojoj ujedno podiže književni spomenik. Isto tako, oni su jedan plan djela, a drugi plan je idilično trodnevno putovanje Hektorovića i dvaju ribara (i ribareva sina).

Hektorović *Ribanjem* uzdiže pučku kulturu, ubacujući u usta ribara Nikole Zeta i Paskoja Debelje mudre misli, aforizme i zagonetke koje oni zacijelo nisu mogli znati u tom obliku. No, to je ono što je značajno – Hektorović želi pučane prosvijetliti, educirati, postati im blizak, a to čini idealizirajući ih u svom kapitalnom djelu, čime pokazuje da je iznad, ili barem izvan svoga vremena - vremena u kojem su hvarski plemići svoje pučke sugrađane prezirali i

²¹ Franjo Švelec: „Petar Hektorović u hrvatskoj književnosti“. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić. 1970: str. 80. Zagreb.

²² *Lo balzino* jest talijanski ep s kraja petnaestoga stoljeća autora Ruggera de Papienze u kojem se nalazi desetak stihova hrvatske bugarštice o tamnovanju vojvode Janka.

obespravljalivali. Nasuprot tome, Hektorović prijateljuje s njima, odlazi na stvarno trodnevno putovanje na relaciji Hvar-Brač-Šolta (Nečujam) i opisuje njihove običaje i život, time stvarajući trajnu uspomenu na jedno izgubljeno vrijeme.

Hektoroviću se često zamjera da je suviše fotografski vjerno prikazivao stvarnost, no ta zamjerka nije utemeljena – znamo da iz svakog književnog djela, ma koliko realistično ono djelovalo, izbacujemo dio stvarnosti i redigiramo ga s ciljem da ono bude cjelovitije, smislenije, čitkije. Tako je i Hektorović, koji gotovo sigurno nije zapisivao događaje za vrijeme putovanja, svoje djelo pročistio i nadopunio kako bi ono moglo sadržavati i druge elemente osim samog putopisa, poput mudrih misli i bugarštica. Malo je vjerojatno da su ribari doista izgovarali mudre misli, pjevali bugarštice i madrigalske pjesme, te da su znali za Pitagoru, a još manje je vjerojatno da su sve to izgovarali u dvostruko rimovanim dvanaestercima, što ide u prilog tezi da Hektorović nije istinito slikao zbilju, već je tekst stilizirao i prilagođavao svom pjesničkom osjećaju. I sam vremenski odmak odigrao je veliku ulogu u ne sasvim vjernom bilježenju događaja jer je Hektorović djelo vjerojatno pisao u osami svoje sobe te je tek prizivao plovidbu u svoje sjećanje. Iako sam tvrdi da je sve vjerno zapisao „ne priloživ ni jednu rič najmanju“, istinitost djela podliježe kompoziciji i biranju onoga što će u djelo ući, a što ne.

Književno djelo je u Hektorovićevo vrijeme moralo biti korisno, čega se Hektorović pridržava – stoga ubacuje poučne priče (poput one o ostavljenoj bukliji i peharu čime je Paskoju pružio mogućnost da, ljuteći se što se mora vraćati po ostavljene stvari, izreče prijekore i pouke Nikoli²³), zagonetke i pitalice koje služe zabavi, ali i edukaciji i razvijanju moždanih vijuga, te mudre misli, čija je zadaća poučiti, a značajka im je da su imperativna predznaka, a gotovo sigurno ih nisu izgovarali Nikola i Paskoj – barem ne u tom obliku. Njihova svrha je jasna – no što je Hektorovića inspiriralo pri njihovu stvaranju? Koji su bili njegovi izvori,

²³Franjo Švelec: „Petar Hektorović u hrvatskoj književnosti“. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić. 1970: str. 85. Zagreb.

što je bila njegova literatura koja ga je potaknula da dio *Ribanja i ribarskog prigovaranja* posveti upravo mudrim mislima, a ne nekom drugom književnom obliku?

6. MUDRE MISLI – POSLOVICE I IZREKE

Poslovice i izreke tradicionalno se smatraju jednim od najstarijih književnih vrsta. Njihova popularnost od drevnih vremena sve do danas nije se smanjila. Dapače, u ovom ubrzanom svijetu u kojem ljudi nemaju vremena čitati duge romane, poslovice i mudre misli stekle su još veću popularnost. Ove dvije vrste vrlo su kratke i međusobno si nalikuju, no između njih postoje izvjesne razlike.

6.1. Definicija poslovica i izreka

Poslovice sažeto izražavaju mudru misao, pretendirajući na opću valjanost – naime, one su primjenjive u neograničenom broju životnih situacija, neovisno o kontekstu. Zaokružuju misaoni proces i vrlo često su metaforične. Vrlo su bliske poeziji te često izražavaju duboke istine o životu i smrti. Dijelimo ih na prave poslovice (one koje su sintaktički i semantički potpune), dijaloške poslovice ili poslovice-pričice čiji je oblik sažetak ili naslov nekog događaja ili pak anegdote koja se usmeno prenosi ili izricanjem sažetka, paremiologizme (frazelogizmi, poredbe, metafore), poslovice pučke etimologije (npr. Ako velje ne veljuje, Mare opakuje – misli se na mjesec veljaču i ožujak, tj. mart).²⁴

Posebno treba izdvojiti izreke koje se svojim žanrovskim određenjem smatraju podvrstom poslovica. One ne zaokružuju misaoni proces u zaključak i nisu relevantne u svim situacijama neovisno o kontekstu, već asociraju na neki konkretan događaj. Kraće su od poslovica i za njihovo potpuno razumijevanje potrebno je biti upoznat sa situacijom u kojoj su nastale.²⁵

Iz ovoga je vidljivo da bi se Hektorovićeve mudre misli prije mogle žanrovski okarakterizirati kao poslovice, nego kao izreke jer su one razumljive izvan konteksta, točnije, Paskoj i Nikola nižu ih jednu za drugom, nekad

²⁴ Josip Kekez; „O poslovicama“. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. ur. Josip Kekez. 1996: str. 44-46. Zagreb.

²⁵ Josip Kekez; „O poslovicama“. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. ur. Josip Kekez. 1996: str. 46-47. Zagreb

nadovezujući se na repliku onog drugog, nekad bez vidljive poveznice, ali potpuno neovisno o književnoj situaciji u kojoj se ribari nalaze u trenutku izgovaranja misli. Također, Hektorovićeve misli izražavaju općevaljane istine o životu i čovjeku, često rabeći metafore i druga stilska izražajna sredstva, što sve ide u prilog tezi da se radi o poslovicama, a ne izrekama.

U nastavku donosim kratki pregled razvoja mudrih misli tijekom hrvatske renesanse kako bismo mogli lakše razumjeti Hektorovićevu književnu okolinu, utjecaje i tradiciju zapisivanja poslovice i izreka, kao i njihovu implementaciju u književna djela toga vremena.

6.2. Kratki pregled poslovice i izreka u hrvatskoj renesansnoj književnosti

Jedan od prvih hrvatskih ranonovovjekovnih pisaca čije su poslovice zabilježene u književnom djelu jest Benedikt Kotruljević. Specifično jest to da je on poslovice uvrstio u ekonomsko djelo *O trgovini i savršenom trgovcu*. Djelo je to napisano 1458., a tiskano tek 1573. godine. Kotruljević je zapisao mnoge latinske poslovice i izreke, hrvatske je preveo na talijanski jezik, nazvavši neke od njih starim dalmatinskim poslovicama („tako naši stari govorahu“).²⁶ Ostavio je značajan trag na kasnija djela, koja su se služila poslovicama koje je on sačuvao u svom rukopisu. Tako su se njegovim djelom služili i Ardelio Della Bella i Đuro Ferić.

Hrvatski renesansni pjesnici, poput Šiška Menčetića, Džore Držića i Dominka Zlatarića, u svoju poeziju ubacivali su poslovice te se služili njome za poentiranje svojih emotivnih izljeva. Posebno vješto činio je to Dinko Ranjina (1536.-1607.) koji se poslovicom služio kako bi istaknuo svoj ljubavni podrugljiv izraz:

„Ki razlog jes ovoj, neka mi sad reku:

²⁶ Isto, str. 30.

ja zgrijah peć, a u njoj sad drugi kruh peku!“²⁷

Ranjina je, kao i drugi pjesnici toga vremena, interpolirao poslovice u svoje stihove, tako stvarajući originalno pjesničko djelo. Činili su to i Petar Zoranić, Mavro Vetranović, Nikola Nalješković te Marin Držić, od kojih je Držić možda najznačajniji jer njegove komedije obiluju poslovicama, frazeologizmima, metaforama i poredbama, poput: *Šaptom Bosna poginu, Živi se vide kadgodi, a mrtvi nikada, Klin klina izbija* i druge.²⁸

Sedmo pjevanje *Vile Slovinke* građeno je na poslovicama, a *Hvarkinja* Martina Benetovića, Hektorovićeve mlađeg suotočanina, također obiluje poslovicama: *Došlo je maški salo u zube, Gdi ni maške, miši skaču, Vazda veži luk lukom, a cuk cukom* i druge. Poslovicama su se služili i dubrovački komediografi sedamnaestoga stoljeća²⁹, a najpoznatiji ep hrvatske barokne književnosti, Gundulićev *Osman* vrijedna je riznica raznih poslovica i izreka. Slično je i s književnom ostavštinom Ivana Bunića Vučića te Frana Krste Frankopana.

²⁷ Josip Kekez; „O poslovicama“. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. ur. Josip Kekez. 1996.; str. 31.

Zagreb.

²⁸ Isto, str. 33.

²⁹ Isto.

7. TEMATIKA MUDRIH MISLI U *RIBANJU I RIBARSKOM PRIGOVARANJU*

Sukladno duhu vremena, Hektorović je, kako je i ranije spomenuto, pisao djelo s namjerom da ono bude korisno. Imavši to na umu, u djelo je ubacio mudre misli koje upućuju čitaoca na krepostan život, život u skladu s vrlinom i Bogom, (a izgovaraju ih ribari Nikola i Paskoj) trećeg dana putovanja. To je forma koja je bila razumljiva i manje obrazovanom puku i kao takva, vjerojatno je imala dobru recepciju među čitateljima. Nepobitna je činjenica da mudre misli ili sentencije mnogo govore o samom Hektoroviću, njegovim nazorima te utjecajima. Iako su književni povjesničari³⁰ tijekom 20. stoljeća često Hektoroviću zamjerali njihovo ubacivanje u *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, smatravši da mudre misli smanjuju dinamiku djela, čine djelo tromijim i isuviše pobožno i utilitarno intoniranim, te da uz to nisu primjerena jeziku priprostih ribara³¹, njihovo izbacivanje djelo bi učinilo nepotpunim i nelogičnim.

Na sve zamjerke koje suvremeni istraživači Hektorovićeva djela imaju na neuvjerljivost mudrih misli jer ih izgovaraju neobrazovani ribari, Hektorović može samo reći:

„ter se stah čuditi
da su judi mnozi vidjeti priprosti,
zlorušni ubozi, a imaju dosti.
Jer s takimi judi budu pribivati
razum, pravi sudi, i njih odivati.
Kripost š njimi zato otajno pribiva
kakono i zlato ko zemla pokriva.
Mnimo da ne ubiju koliko ugarci,
kad riči prosiju – to t' veli mudarci.

³⁰ Između ostalih, i Mihovil Kombat.

³¹ Tonko Maroević: „Petar Hektorović“. *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, s izvornika u suvremeni hrvatski jezik prenio Marko Grčić. 1999: str. 160-161. Zagreb.

I vide se izvan u tisknu živinju,
iznutra budu stan čudnomu uminju“³²

Tematiku mudrih misli možemo podijeliti u nekoliko skupina koje donosim u nastavku.

7.1. Mudre misli koje osuđuju poroke

Paskoj i Nikola svoj dijalog začinjen mudrim mislima započinju pozivima na umjerenost u jelu i piću, te upozorenjima o štetnosti poroka. Ti stihovi, koji nas uvode u čitav niz mudrovanja i savjeta koje nam daju hvarski ribari, dok zapravo na njihova usta progovara sam pjesnik, neodoljivo podsjećaju na deset božjih zapovijedi i sedam smrtnih grijeha iz kršćanskog učenja. Napisane su dvostruko rimovanim dvanaestercima dubrovačkog tipa, kao i ostatak *Ribanja i ribarskog prigovaranja*. Jedna od mudrih misli ove tematike jest:

„Tko darži hotnicu, blago će izgubiti
pak, p'jući vodnicu, nevoljan će biti.“³³

Ova mudra misao aludira na to da će onaj tko ima ljubavnicu izgubiti blago (jer će ga ona pokrasti i donijeti mu sramotu), pa će biti nesretan pijujući samo vodu, jer za vino neće imati novaca. Sljedeća misao slične je poruke:

„Tko se često čtuje hteć garlu zgajati,
on život skrćuje a blago raztrati“³⁴

Dakle, onaj koji često ugađa grlu, tj. neumjeren je u piću, taj svoj život skraćuje, a blago troši. Ta misao je zapravo poziv na čestit život u umjerenosti u piću i skromnosti.

Isto tako, nije dobro biti neumjeren u jelu:

„Tko raskošno kuha, ki jidu sladčine,

³² Petar Hektorović, *Ribanja i ribarsko prigovaranje*, st. 1476-1486

³³ Isto, st. 1237-1238.

³⁴ Isto, st. 1239-1240.

već jih od tarbuha neg od mača gine.“³⁵

U asketskom duhu još je jedna misao:
„Tko ima blaga dosti, taj se sit nahodi,
od sitošće psosti i karanje hodi.“³⁶

U skladu s kršćanskom pobožnošću onoga vremena, koju je potpirivao i žar protureformacije, sitost se smatra lošom te ona dovodi do svađa i psovki; čovjek treba biti skroman i umjeren u svemu što radi. Ipak, renesansa je bila i vrijeme veselih i raskalašenih gozbi, uživanja u životu i dokolici. Dok je Hektorović zagovarao umjerenost u jelu i piću, Držić u *Dundu Maroju* opisuje velike *kopune*, jarebice i brojne druge specijalitete od kojih Pometu rastu zazubice. Ipak, ta dva autora, koja su stvarala u geografskoj blizini, svjedoče o suživotu dvaju vrlo različitih prevladavajućih karakteristika onoga vremena – pobožnosti i hedonizmu.

7.2. Mudre misli o dobroti

Hektorović je veliki dio svojih mudrih misli posvetio ideji da čovjek treba biti dobar prema svakome. To stajalište također je sukladno izvornom kršćanskom učenju, te je isto tako snažna sjevremenska poruka primjenjiva u različitim situacijama jer čovjek često zaboravlja da pokvarenošću ništa ne postiže i da sebičnost često puta ima kataklizmičke posljedice. Pogledajmo u nastavku što Hektorović kaže o tome:

„Čin' da si milostiv i laže se čuvaj,
k svakomu dobrostiv, starim čast vasda daj.“³⁷

Uz uputu da čovjek treba biti milostiv i dobrostiv, Hektorović upozorava i da se treba čuvati lažaca i poštovati starije.

³⁵ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1241-1242.

³⁶ Isto, st. 1257-1258.

³⁷ Isto, st. 1245-1246.

Novozavjetna misao, koja se pojavljuje u *Evandjelju po Mateju* i *Evandjelju po Tomi*, te u Pavlovoj poslanici Galaćanima o tome kako treba ljubiti bližnjega svoga, kod Hektorovića izrečena je i parafrazirana na ovaj način:

„Ljubimo dobroga zašto je dostojan,
milujmo zaloga jer je nespokojan.“³⁸

O dobroti dalje Hektorović iznosi:

„Ne reci zle riči nikomur, dobro čuj,
Ni na koga kriči, nikoga ne opsuj.
Ne prijam ovi svit, i ti ćeš slišiti,
čim ćeš žalostan bit i ter se zasramiti.
Jer tko družih psuje kako mu je zgodno,
taj mnokrat začuje ča mu ni ugodno.“³⁹

Ovime Hektorović poručuje, kroz Paskojeva usta, da treba činiti dobro drugima kako bi drugi bili dobri prema nama, dakle po principu dobro se dobrim vraća. No, dobrota ništa ne znači ako nije izrečena hvala Bogu:

„Tko hoć dobro čini na svitu ovomu
ter se velik ne mni, umiljen svakomu,
on u svemu tomu ne daj hvalu sebi,
negli jedinomu Stvoriteju tebi.“⁴⁰

Hektorović i objašnjava što to znači činiti dobro djelo:

„Milosrdja dilo ovo je pod šibu:
pogledati milo iskarnih potribu,
pomoć udovicu ter ju pohajati
i neje dičicu i nim svita dati.“⁴¹

³⁸ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1259-1260.

³⁹ Isto, st. 1272-1276.

⁴⁰ Isto, st. 1315-1319.

⁴¹ Isto, st. 1349-1353.

Da je temelj svega religija i nada u život nakon smrti, dokazuje i zadnja mudra misao o dobroti:

„Ni dosti čistoće i divstvo imiti
vikovne tko hoće spasenje dobiti,
jer jedna dobrota u raj ne dovodi
ako se grihota koja š njom nahodi.“⁴²

Ova misao nas navodi na razmišljanje: smatra li Hektorović da čovjek mora činiti dobro kako bi došao u raj i stekao vječno spasenje? Ili čovjek treba biti dobar zbog same dobrote, zbog sebe samoga, ili pak zbog drugih? Hektorović iznosi mudre misli o dobrim djelima različita sadržaja, no jedno im je svima zajedničko – u sve je utkan kršćanski nauk i duboka pobožnost.

7.3. Mudre misli o pravednosti i poštenju

Pravednost i poštenje ključni su pojmovi u skali moralnih vrijednosti Petra Hektorovića. Čovjek je to, koji, kako je ranije spomenuto, iznimno cijeni malog čovjeka i ne radi razliku između plemićke i pučke krvi. Više puta u *Ribanju i ribarskom prigovaranju* naglasio je da više vrijedi mudar čovjek u sirotinjskoj odjeći, nego glup i pokvaren čovjek u bogatom ruhu. Stoga su za njega iznimno važni pravedni društveni odnosi u kojima nitko nije potlačen. To možemo i vidjeti iz sljedećih mudrih misli:

„I pravdu ljubimo, staviv ju na sridu,
brez koje vidimo zviri da se jidu.“⁴³

Za Hektorovića je pravda iznad svega i bez nje ljudi su samo zvijeri. To je vrhovna vrlina koja oblikuje ljudskost. Ovdje možemo vidjeti i utjecaj Aristotela.

Da je bolja šteta nego nepošten dobitak, saznajemo iz ovih stihova:

„Oberi pri škodu neg sraman dobitak
i inu nezgodu neg porugan žitak.

⁴² Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1435-1438.

⁴³ Isto, st. 1261-1262.

Zabiv škodno bitje, pak ćeš miran sisti,
a gardo dobitje vasda će te gristi.“⁴⁴

Čista savjest mnogo je bitnija od bogatstva; uvijek treba prije odabrati štetu nego nepošteno stečen dobitak.

„Kripost mnogu prave dare ne primati
tko će brez raszprave počtenje imati.

Jer tko skupost slidi, on svoj stan smućuje:
tko dar nenavidi, častan životuje.

I takove dari naravi se čuju
da se mudri i stari njimi zaslipljuju“⁴⁵

Primiti mito najveći je grijeh jer bez poštenja ništa ne vrijedi.

„Zloban čovik biga kad ga tko ne tira,
po ulicah šmiga, često se ozira.

Da ki god se prav i dobar nahodi,
taj kripak kako lav brez sumnje svud hodi.“⁴⁶

Onaj koji je zloban nema čistu savjest, taj se stalno osvrće iza sebe i ne može naći mir, dok onaj koji je pošten mirno spava, snažan je kao lav koji svugdje ide bezbrižno, smatra Hektorović.

Mogli bismo, iz svega ranije navedenog, zaključiti da Hektorović zapravo daje savjete kako pošteno živjeti, u skladu s moralnim osjećajem i kršćanskim učenjem. A i razumom, što ćemo vidjeti u nastavku.

7.4. Mudre misli o razumnom životu i promišljenosti

Razum je, u opreci s ludošću o kojoj se naširoko pisalo i govorilo, bio jedan od temeljnih pojmova onovremenog renesansnog svjetonazora. Smatralo da se da um treba odlučivati prije srca i da je razum osnova za dobar život. U renesansi

⁴⁴ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1277-1280.

⁴⁵ Isto, st. 1360-1366.

⁴⁶ Isto, st. 1391-1394.

više nije bio u središtu Bog, već sam Čovjek, koji svojim razumom i snalažljivošću upravlja vlastitom sudbinom. Hektorović je posebno veliku pozornost posvetio savjetima o tome kako treba dobro promisliti prije nego se izgovori nešto, prema poznatoj uzrečici: „Ispeci pa reci!“, pri čemu glavnu ulogu igra razum. Pogledajmo što Hektorović misli o tome:

„Dobro se nauči hižu tvu oditi,
a jazik oduči prid umom hoditi.
Zlata imaš nemalo i srebra, tim dvojim
učin' pravo žvalo barzo ustom tvojim
i ričem mirila na ka ćeš miriti
u svaka tva dila ča ćeš govoriti.
I o tomu nastoj: vasda se čuvati,
ne pušcat jazik tvoj u čem pomanjkati,
najliše gdino viš da zlohotnik čuje,
da negoli ti mniš, ne zgodi t' se huje.“⁴⁷

Dakle, treba vagati svoje riječi i paziti na ono što se govori; treba biti promišljen kako se ne bi dogodila nevolja.

„Ča god ćeš činiti, al dugle al šire,
nemoj poviditi da ti ne zamire,
jer kad se ne zbude ča si govorio,
ljudi t' se začude, sam se s' pogardio.“⁴⁸

Hektorović smatra da ne treba govoriti o svojim planovima kako nam se drugi, a i mi sami sebi, ne bi rugali kada se planovi ne ostvare. I ne možemo reći da je u krivu. O razumu dalje piše:

„Prijatelj čistoći i razumu budi,
sa sve tvoje moći okol njih se trudi.“⁴⁹

⁴⁷ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1283-1292.

⁴⁸ Isto, st. 1305-1308.

⁴⁹ Isto, st. 1304-1305.

Vrjednijeg od mudrog uma nema:
„Tko želi dobavit brašna se zadosti
počan od mladih lit do vele starosti,
dobav' se razuma, jerebo ni ina
od mudroga uma vridnija baščina.“⁵⁰

Za stjecanje imetka, bitni su trud i razum koje treba posjedovati od mladosti, a mudri um je najvrjednija baština. Dakle, razum je još jedna od važnijih vrlina na vrijednosnoj skali Petra Hektorovića.

7.5. Mudre misli o grijehu

Mudre misli o grijehu usko su povezane s pobožnošću, a možemo ih povezati i s mudrim mislima o štetnosti poroka. Prema kršćanskom nauku, čovjek koji je sagriješio, može se ponovno vratiti na pravi put ako se pokaje. Takvo stajalište zastupa i Hektorović u svojoj misli o grijehu:

„Tko god za saznanje od griha se kaje,
kripko mu ufanje pri Bogu ostaje.“⁵¹

Dakle, onome koji je sagriješio ostaje snažna nada u Boga koji će mu oprostiti grijeh. Ipak, Hektorović smatra da je bolje spriječiti nego liječiti, te da čovjek ni pod koju cijenu ne bi smio sagriješiti, što je, primjerice, u židovskom vjerovanju suprotno; židovsko učenje govori da najviše vrijedi čovjek koji je sagriješio i vratio se na pravi put. Hektorović, pak, grešnost osuđuje:

„Smartni grih učinit za ništor ne imaš
ni dušu prihinit koju čistu imaš,
premda će zgoditi svaka se čudesa
ter se razoriti zvizde i nebesa.“⁵²

⁵⁰ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1319-1322.

⁵¹ Isto, st. 1395-1396.

⁵² Isto, st. 1343-1346.

Grieh je, dakako, i licemjerje i nasilje, kao i mnoge osobine spomenute u ranijim poglavljima:

„Čuj se ne prihini, ne čin' se veći svih,
sile ne učini, jere je velik grih.“⁵³

Ipak, potrebno je pomoći onome koga vidimo kako griješi:

„Kad koga vidimo u zgrišanju stati,
nu se spomenimo pomoć mu podati.

Ne čineć toj dilo, mi smo scinili
koga smo primilo ljubiti imili.“⁵⁴

Dakle, prema Hektoroviću, čak ni iskreno pokajanje pred Bogom ne može izbrisati mrlju koju je grieh ostavio, ali moramo pomoći onome koji griješi jer time pokazujemo da ga volimo.

7.6. Mudre misli ostalih tema

U prethodnim odlomcima predstavljene su mudre misli prema najzastupljenijoj tematici. Osim misli navedene tematike, u djelu se nalaze i misli drugih tematika, no one su slabo zastupljene – tek jedna ili dvije misli. Misli su to o mrtvima (o mrtvima samo najbolje), o pohlepi, skromnosti, odnosu gospodara i sluga, oholosti i laskavcima. Valja ponovno spomenuti da Hektorović više puta spominje u mudrim mislima kako mnogo više vrijedi sirotinjska odjeća i čista i pravedna duša nego nepošten dobitak i zloća. Sve te misli protkane su dubokom pobožnošću, moralom i poniznošću. To su Hektorovićeви iskreni savjeti za dobar i častan život u miru i blagodati, koje on želi prikazati kao pučku mudrost, iako iz svake riječi izvire učenost i načitanost.

⁵³Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1265-1266.

⁵⁴ Isto, st. 1415-1418.

8. IZVORI MUDRIH MISLI U *RIBANJU I RIBARSKOM PRIGOVARANJU* PETRA HEKTOROVIĆA

Sljedeće pitanje jest: što je Hektorovića nadahnulo na pisanje mudrih misli? Jesu li one njegovo izvorno djelo ili ih je preuzeo iz nekog drugog književnog djela? Neminovno je da je *Biblija* imala nezanemariv utjecaj na Hektorovića, no vrijedi ispitati u kojoj mjeri. Marko Marulić, kojem pjeva hvalospjeve u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*, također je pri vrhu ljestvice najčitanije literature Petra Hektorovića. Treba spomenuti i Diogena Laertija, koji je zapisao životopise i misli antičkih filozofa koji se spominju u *Ribanju*, a zamjetan je i utjecaj usmene književnosti, tj. pučkih poslovice.

8.1. Utjecaj *Biblije*

Kao što je već ranije spomenuto, utjecaj *Biblije* je očigledan. Na sam kršćanski nauk upućuju nas već prve mudre misli koje govore protiv bluda i neumjerenosti u jelu i piću, i time nas asociraju na sedam smrtnih grijeha i deset Božjih zapovijedi. Temeljna ideja kršćanstva o tome da treba ljubiti bližnjega svoga, koja je zastupljena u Hektorovića, svoje korijene vuče iz *Evandjelja po Tomi*, *Evandjelja po Mateju* i poslanice Galaćanima. Daljnji utjecaj treba tražiti u *Starom zavjetu* – u *Mudrim izrekama* i u *Knjizi Sirahovoj*.

U *Mudrim izrekama* nailazimo:

„Čovjek koji ljubi mudrost, veseli oca svoga,
a koji se druži s bludnicama, rasipa imetak.“⁵⁵

Što je kod Hektorovića:

„Tko darži hotnicu, blago će izgubiti
pak, p'jući vodnicu, nevoljan će biti.“⁵⁶

Dalje, u *Knjizi Sirahovoj*:

⁵⁵ Izr 29,3.

⁵⁶Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1237-1238.

„Ne raznosi ono što ti je povjereno
i nitko ti neće nauditi.“⁵⁷

Dok je u Hektorovića:

„Ča t' se da u shranu, povrati počteno,
da ne zadaš ranu potajnu skroveno.“⁵⁸

O nevaljalcu u *Mudrim izrekama* piše:

„Nevaljalac i opak čovjek
hodi s lažljivim ustima;
namiguje očima, lupka nogama,
pokazuje prstima;
prijevare su mu u srcu,
snuje zlo u svako doba, zameće svađe.“⁵⁹

Dok je to kod Hektorovića:

„Zloban čovik biga kad ga tko ne tira,
po ulicah šmiga, često se ozira.“⁶⁰

Hektorović kaže i da je:

„Za nauk vasdi je jezik pravdenika,
vridno sime sije rič dobra človika.“⁶¹

Dok su u *Mudrim izrekama* varijante:

„Pravednikov je spomen blagoslovljen“⁶²

„Pravednikova su usta izvor života“⁶³

„Pravednikov je jezik odabrano srebro“⁶⁴

⁵⁷ Sir 19,7.

⁵⁸ Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st.1294-1295.

⁵⁹ Izr 6, 12-14.

⁶⁰ Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1391-1392.

⁶¹ Isto, st. 1425-1426.

⁶² Izr 10, 7.

⁶³ Izr 10, 11.

⁶⁴ Izr, 10, 20.

„Pravednikova usta rađaju mudrošću,“⁶⁵

Ili još o pravdi i poštenju:

„Bolje je malo s pravednošću
nego veliki dohoci s nepravdom.“⁶⁶

Što je kod Hektorovića prisutno u dvije varijante:

„Oberi pri škodu neg sraman dobitak
i inu nezgodu neg porugan žitak.

Zabiv škodno bitje, pak ćeš miran sisti,
a gardo dobitje vasda će te gristi.“⁶⁷

i:

„S umiljenim volim dil škode imiti
negoli s oholim dobitje diliti.“⁶⁸

U *Starom zavjetu* primjera ima još podosta, no ovi najuvjerljivije prikazuju Hektorovićevo nadahnuće. Iz svega ranije navedenog, možemo zaključiti da je utjecaj *Biblije*, ponajprije *Starog zavjeta*, neupitan. Tematika starozavjetnih *Mudrih izreka* istovjetna je Hektorovićeve mudrim mislima, a redovito se radi o temama pravednosti, poštenja, kreposti, umjerenosti u jelu i piću i slično. Hektorovićeve misli nisu doslovno prepisane, već su prepravljene i prisutne u različitim varijantama, zbog čega ipak odišu originalnošću, no iz kojih je ipak vidljivo koje biblijske izreke su utjecale na Hektorovića.

8.2. Diogen Laertije: *Životi i misli istaknutih filozofa*

Među Hektorovićeve literaturu spada i djelo Diogena Laertija *Životi i misli istaknutih filozofa*. Ovaj antički autor u tom djelu donosi dragocjene podatke o antičkim filozofima. O Diogenu Laertiju ne zna se mnogo; tek to da je živio na

⁶⁵ Izr 10, 31.

⁶⁶ Izr 16,8.

⁶⁷ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1277-1280.

⁶⁸ Isto, st. 1309-1310.

prijelazu iz prvog u drugo stoljeće, da je bio pjesnik i da je osim ovog djela napisao i knjigu epigrama *Pammetros* o poznatim ljudima. Njegovo djelo namijenjeno je širokoj publici i lako čitljivo. U njemu Laertije prepričava tuđe misli i životopise⁶⁹, često puta na duhovit i uvijek zanimljiv način.

Da se Hektorović služio tim djelom možemo pretpostaviti jer i sam spominje Diogena (filozofa) u svom djelu, kao i Pitagoru; a glavno vrelo podataka o njima nalazi se upravo u ranije spomenutom djelu Diogena Laertija. Pomnijom analizom pronašla sam i mjesta koja je Hektorović upotrijebio u svojim mudrim mislima. Diogen, primjerice, iznosi da je Tales⁷⁰ rekao: „Što si dao roditeljima, možeš očekivati od vlastite djece.“⁷¹

Hektorović, pak, piše:

„Ča godi otac tvoj od tebe će prijat,
od sinov tvojih ti ćeš se nadijat.“⁷²

To je zapravo gotovo jedna te ista misao, pa je prilično sigurno da je Hektorović bio upoznat s Talesovim učenjem, o kojem je mogao saznati upravo iz ovog djela koje mu je bilo dostupno. Nadalje, Diogen piše da je Solon⁷³ rekao:

„Iz bogatstva se rađa zasićenje, iz zasićenja oholost.“⁷⁴

Što je kod Hektorovića:

„Tko ima blaga dosti, taj se sit nahodi,
od sitošće psosti i karanje hodi.“⁷⁵

U ovom slučaju radi se o nešto drugačijoj misli koja je u Hektorovića ponešto izmijenjena, no motivi su isti, stoga ne treba sumnjati da se Hektorović poslužio Solonovom mišlju. Možda nije zgorega spomenuti da su dvije posljednje

⁶⁹ Diogen Laertije; *Životi i misli istaknutih filozofa* (izbor iz djela), Zagreb 2008.

⁷⁰ Pitagora (oko 582. – 496. pr. Kr.), grčki filozof i matematičar.

⁷¹ Diogen Laertije; *Životi i misli istaknutih filozofa* (izbor iz djela), Nova akropola. Zagreb. 2008., str. 14.

⁷² Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st.1251-1252.

⁷³ Solon (640.-560. pr. Kr.), grčki političar, zakonodavac i pjesnik.

⁷⁴ Diogen Laertije; *Životi i misli istaknutih filozofa* (izbor iz djela), Nova akropola. Zagreb. 2008. str. 23.

⁷⁵ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st.1257-1258.

citirane Hektorovićeve misli tek nekoliko stihova udaljene jedna od druge, pa to može samo ići u prilog tezi da se za njihovo pisanje Hektorović služio jednim te istim uzorom, pišući ih u jednom dahu.

Diogen Laertije dalje navodi da je Diogen iz Sinope⁷⁶ govorio da se nimalo ne razlikuju od kitare oni koji često pričaju o čestitosti, ali propuštaju da ju primijene na djelu, jer kitara također niti čuje niti osjeća.⁷⁷ Hektorović je to formulirao nešto drugačije, no s istom porukom:

„Veće je pristalo dobra dila tvorit
ner vele ni malo od sebe govorit,
jer nas naša dila ljudem povidaju,
draga al nemila, po kih nas poznaju.“⁷⁸

Paralelno je to s poznatom latinskom izrekom: „Res, non verba.“ koja je široko poznata u europskoj humanističkoj naobrazbi i koja je Hektorovića, vidljivo inspirirala.

Heraklit⁷⁹ je pak, s druge strane govorio da je umišljenost bolest duše, a ni sam Hektorović nije bio mnogo drugačijeg mišljenja; naime, on je ujedinio u jednoj misli ono što su i Pitagora i Heraklit rekli:

„Svim mišćanom tvojim nastoj ljubak biti
i tujim i svojim, jer će t' bolje biti.
Protiv tomu stoji kako ljuta zmija
ka se svih ne boji, smradna oholija.“⁸⁰

Hektorović oholost, tj. umišljenost uspoređuje s ljutom zmijom, prozivajući je i smrdljivom, a uz to je i smatrao da je bolje biti na šteti, nego dijeliti dobitak s oholim, što je misao koja se nalazi i u *Starom zavjetu*.

⁷⁶ Diogen iz Sinope (404-323. pr. Kr), grčki filozof, predstavnik sokratovske škole cinizma.

⁷⁷ Diogen Laertije; *Životi i misli istaknutih filozofa* (izbor iz djela), Nova akropola. Zagreb. 2008. str. 94.

⁷⁸ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st.1445-1448.

⁷⁹ Heraklit (535–475. pr. Kr.), grčki filozof.

⁸⁰ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1327-1330.

Sokrat⁸¹ je držao da bogatstvo i porijeklo nemaju značaja, s čime se i Hektorović nekoliko puta u svojem djelu složio:

„Kripost mnogu prave dare ne primati
tko će brez raszprave počtenje imati.
Jer tko skupost slidi, on svoj stan smućuje:
tko dar nenavidi, častan životuje.
I takove dari naravi se čuju
da se mudri i stari njimi zaslipljuju.
Bolje t' je pravednu o malu živit
a dušu narednu i pamet imiti,
neg veliko blago s grisi ki te kolju
i sve ča ti drago imiti na volju.“⁸²

To je misao koja se provlači kroz Hektorovićevo djelo, naglašavajući mudrost koju ribari posjeduju, unatoč svojem slabom imovinskom stanju i obrazovanju. Hektorović tu misao u mudrim mislima poopćuje i daje joj univerzalno značenje, sa snažnom porukom demokratizacije i ravnopravnosti staleža, koliko o tome uopće možemo govoriti u povijesnom kontekstu u kojem je djelo nastalo.

Neke misli iz djela Diogena Laertija Hektorović je gotovo doslovno preuzeo, dok je druge modificirao i prilagodio ideju svojem djelu. Hektorovićevo služenje takvim izvorom samo je dokaz snažne povezanosti humanizma s antičkim izvorima i uzorima, na čijim temeljima je zapravo sam humanizam i nastao.

8.3. Utjecaj pučkih poslovice

Neke mudre misli iz Hektorovićeve riznice poznate su i kao pučke ili narodne poslovice, ali u nešto izmijenjenim verzijama. Moguće jest da ih je

⁸¹ Sokrat (469-399.pr. Kr.), grčki filozof, Platonov učitelj.

⁸² Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1361-1369.

Hektorović znao kao narodno blago, pa je inspiriran time, ubacio ih u svoje kapitalno djelo. Također je moguće da je i njegovo djelo doprinijelo popularizaciji tih pučkih poslovice koje su se kasnije počele brže širiti. Pogledajmo u nastavku koje poslovice su komplementarne s Hektorovićevim mudrim mislima.

Poznata misao „Na mucu se poznaju junaci.“ koju je zapisao Nikola Bonifačić Rožin⁸³, kod Hektorovića uobličena je ovako:

„Ki su mudri zvani, misleći se trude

da jim se na stani koje zlo ne zbude.

A kad jim došla je nesrićna koja stvar,

tada se poznaje ki je jak i hrabar.“⁸⁴

„Najpre ispeci, pa onda izreci.“, misao koju je također zabilježio Nikola Bonifačić Rožin, ranije je već spomenuta te je kod Hektorovića prisutna kao:

„Dobro se nauči hižu tvu oditi,

a jazik oduči prid umom hoditi.

Zlata imaš nemalo i srebra, tim dvojim

učin' pravo žvalo barzo ustom tvojim

i ričem mirila na ka ćeš miriti

u svaka tva dila ča ćeš govoriti.

I o tomu nastoj: vasda se čuvati,

ne pušcat jazik tvoj u čem pomanjkati,“⁸⁵

Poslovica: „Ako hoćeš da se o tebi govori dobri, nikom ne govori zlo.“, koju je zabilježio Josip Kekez i donio u svom djelu *Svaki je kamen da se kuća gradi, Poslovice sakupljene u naše dane po hrvatskim književnim i jezikoslovnim djelima, nastalima od 12. do 19. stoljeća* kod Hektorovića je uobličena:

„Ne reci zle riči nikomur, dobro čuj,

Ni na koga kriči, nikoga ne opsuj.

⁸³ Nikola Bonifačić Rožin (1913.-1995.), hrvatski književnik i folklorist.

⁸⁴ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1299-1302.

⁸⁵Isto, st. 1283-1290.

Ne prijam ovi svit, i ti ćeš slišiti,
čim ćeš žalostan bit i ter se zasramiti.
Jer tko družih psuje kako mu je zgodno,
taj mnokrat začuje ča mu ni ugodno.“⁸⁶

Takvo uobličjenje vrlo je didaktična predznaka, s pomalo očinskim tonom brige. Kod Hektorovića je ta jednostavna životna i narodna mudrost, produhovljena i obogaćena savjetima.

Poznata poslovice „Od mrtva človika nigdar zlo ne reci.“, koju je zabilježio Kekez u prethodno spomenutom djelu, Hektorović je zapisao upravo u toj varijanti (st. 1255), što je bitna indikacija o potvrdi ovog izvora.

Poslovice „Učini dobro, ne kaj se; učini zlo, nadaj se.“, izvađena iz djela Ante Nazora *Poslovice i uzrečice u govoru Poljičana* Hektorović je preoblikovao u:

„Tko god za saznanje od griha se kaje,
kripko mu ufanje pri Bogu ostaje.“⁸⁷

U ovom primjeru ideja je preuzeta iz pučke poslovice, no Hektorović ju je oblikovao prema svom pjesničkom osjećaju i u skladu sa svojom vjerom u Boga.

Dakle, vidljivo je da su narodne mudrosti utjecale na Hektorovića, što i ne čudi s obzirom na to da je to čovjek koji je iznimno cijenio pučku kulturu, a mudre misli Hektorović je ionako pripisao ribarima, koji su ipak pučkog podrijetla, pa je i logično da i one budu narodnog podrijetla. Pravi dokaz da je Hektorović bio dobro upoznat s pučkim poslovicama jest primjer u kojem čitavu poslovicu, u njezinom izvornom obliku, umeće u svoje djelo. Ostale poslovice prerađene su i dotjerane, no temeljna ideja je ista, što sve govori u prilog točnosti teze da je Hektorović inspiraciju crpio u pučkoj književnosti koju je dobro poznao.

⁸⁶ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1272-1276.

⁸⁷Isto, st. 1395-1396.

8.4. Marko Marulić kao Hektorovićeov uzor

Marko Marulić (1450.-1521.) hrvatski je humanistički književnik iz Splita, najpoznatiji po epu *Judita*, prvom umjetničkom epu na hrvatskom jeziku. Iako je Marulić autor brojnih drugih djela, upravo je zbog tog epa prozvan ocem hrvatske književnosti. Neoporeciva je činjenica da je književnik takvog značaja utjecao na Petra Hektorovića, trideset i sedam godina mlađeg kolegu. Potvrdu tome nailazimo u riječima samog Hektorovića u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*:

„Dugo vrime Marul Marko je tuj š njim bil,
koga mnim, da si čul i knjige njega čtil,
ke su raznesene po sve svita kraje,
čudno narešene, svake slasti i slaje,
ki cića uminja koje on imiše
i čista životnja svude poznan biše,
ki svojom dobrotom kud godi je hodil,
i svetim životom svim je bil drag i mil,
svu našu okruni stranu mnogom dikom
i častju napuni i hvalom velikom;
kim je urešen bil i jezik slovinski
i kim se je dičil tokoje latinski.
Ja mnim, ona dila ka vidih od toga
da ti nisu bila brez Duha Svetoga,
ki mu da nauk taj i razum u nj stavi
da ga zna svaki kraj, da ga vas svit slavi.

...“⁸⁸

Ovakav hvalospjev Maruliću govori o velikom strahopoštovanju koje Hektorović osjeća spram njega. On ga uzdiže ne samo među vrhove književnosti, već do samog Boga, tvrdeći da su Marulićeva djela ispunjena samim Duhom

⁸⁸ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 773-788.

Svetim. Slaveći njegovu dobrotu, svetost i talent, Hektorović zapravo potvrđuje veliki utjecaj koji je na njega izvršio ovaj pjesnik.

Marulićev utjecaj ogleda se u pobožnosti koja je sveprisutna kako u *Juditi*, tako i u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*. Duboka je to misao o tome kako bez Boga nema ničega i kako je Božja milost spasiteljske naravi. Ta misao provlači se kroz čitavu *Juditu*, a u Hektorovića je prepoznajemo u stihovima:

„Blažen ti je oni človik, Gospodine,
koga ti zasloni neka ne izgine,
skazav mu tvoj zakon i njega naučiv,
ki oblužujuć on, neće ti biti kriv.“⁸⁹

„Velike kriposti blagom se odiva
tko božjoj svitlosti pravi sluga biva.“⁹⁰

i:

„Gdi se ne nahodi tko rič božju sije,
velikoj se škodi to misto nadije.“⁹¹

Te ideje prisutne su i u još nekim stihovima mudrih misli, no bilo bi suvišno sve ih ovdje navoditi. Možemo ih usporediti sa stihovima iz *Judite*:

„Ti ne daj da ovu pogibel prime puk,
puk ovi tvoj, kojuj dat misli ljuti vuk.
Jakost od tvojih ruk oblomi ovoga
oružje, strile, luk, ki ne čtuje Boga.“⁹²

i:

„Bože svemogući, kolike s' kriposti!
Ki tvojoj jakosti mogu bit opori?

⁸⁹ Petar Hektorović; *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1357-1360.

⁹⁰ Isto, st. 1419-1420.

⁹¹ Isto, st. 1427-1428.

⁹² Marko Marulić, *Judita*, libro 2., st. 145-149.

Sve od tve strahosti trepi jer sve stvori.“⁹³

Utjecaj Marulića očituje se i u oštroj osudi oholosti koja je obama pjesnicima zajednička. Marulić Holoferna i njegov narod u više navrata naziva oholima – za njega je to najgora uvreda. Hektorović također osuđuje oholost, primjerice u stihovima:

„Gdi god se goji stanom oholija,
noj ti se pristoji vardi pedipsija.“⁹⁴

Dok Marulić o oholosti kaže:

„Rasap daj oholim koji se uzvišuju,“⁹⁵

Sličnost nailazimo u kritici prekomjernog uživanja u piću, koje Marulić detaljno opisuje u *Juditi*, a u skladu je s kršćanskom naukom. On štetnost opijanja prikazuje i samim Holofernom koji se toliko napio da je Juditi olakšao ubojstvo, a navodi i razne povijesne osobe kojima je vino presudilo. Hektorović to, pak, izražava u već ranije citiranoj misli:

„„Tko darži hotnicu, blago će izgubiti
pak, p'jući vodnicu, nevoljan će biti.“⁹⁶

Što se tiče drugih Marulićevih djela, u *Životopisu svetog Jeronima*, sam Jeronim na samrtni svojim učenicima govori sve ono što Marulić pokušava izreći svojim mudrim mislima:

„Pozvao je učenike i neprestano ih opominjao i bodrio da se boje Boga, da paze na poniznost, obdržavaju siromaštvo, slušaju starije, časte pretpostavljene; pretpostavljeni neka kažnjavaju krivce, a krivci neka se kaju i nikada ne gube vjeru u Božje milosrđe; neka se ne ustručavaju umrijeti za ime Kristovo ako prilike to budu tražile; neka im vježba budu čestiti i pobožni napori; neka se ne prepuštaju ždrijelu, želucu i dokolici, neka poste, mole se, bdiju; neka vjeru

⁹³Marko Marulić, *Judita*, libro 6., st. 325-328.

⁹⁴Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1387-1388.

⁹⁵Marko Marulić, *Judita*, libro 5., st. 223.

⁹⁶Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1237-1238.

dokazuju molitvama, neka se zbog pohvale ne uzobijeste niti zbog prijezira ne rasrde; neka svim ostalima budu primjer; neka se odupiru đavlu, ljube prijatelje i neprijatelje, protiv svih nedaća neka se oboružaju krepošću strpljivosti...“⁹⁷

Što se tiče stiha, Hektorović je pisao dvostruko rimovanim dvanaestercem južnog, dubrovačkog tipa u kojem su prvi polustih prvog i drugog stiha povezani rimom A, a ostali rimom B, dok su parnom rimom vezani kraj i početak sljedećeg stiha. S druge strane, Marulićev dvostruko rimovani dvanaesterac sjevernog tipa je onaj u kojem se rima s kraja prva dva stiha nastavlja na kraju polustihova sljedećeg dvostiha.

Vidljivo je da je Hektorovićeva tematika podudarna Marulićevoj, a iz pohvala Maruliću u *Ribanju i ribarskom prigovaranju* jasno je da je Hektorović dobro poznao Marulićevo stvaralaštvo, dok im se stih razlikuje, iako se u oba slučaja radi o dvostruko rimovanom dvanaesteru.

8.5. Držićev utjecaj

Marin Držić, kao jedan od velikana hrvatske renesansne književnosti, nije spomenut u Hektorovićevim djelima. Tematika Držićevih djela ogleda se u samo jednoj mudroj misli u *Ribanju*, a to je:

„Gospodarom biti ni dobro nikomu
tko prija služiti ne bude drugomu.“⁹⁸

Zaključak je to koji se može izvesti iz najpoznatije Držićeve komedije *Dundo Maroje*, koja je u vrijeme nastanka *Ribanja i ribarskog prigovaranja* bila još prilično svježe i aktualno djelo (iako o njegovoj aktualnosti možemo dakako govoriti i danas). Držić je jedan od najznačajnijih pisaca onoga vremena, no Hektorović mu u svojim djelima nije posvetio mjesto, stoga ne možemo govoriti o njegovom utjecaju na mudre misli ili Hektorovića općenito.

⁹⁷ Marko Marulić, *Životopis sv. Jeronima*, 19.

⁹⁸ Petar Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, st. 1325-1326.

8.6. Tematika mudrih misli iz *Ribanja i ribarskog prigovaranja* u ostalim djelima Petra Hektorovića

Mudre misli iz *Ribanja i ribarskog prigovaranja* specifične su zbog svoje tematike u čitavom opusu Petra Hektorovića jer se, iako srodne po vjeri u Boga i duhovnoj uzvišenosti, razlikuju od ostalih Hektorovićevih djela. Tek na jednom mjestu u poslanici Mavru Vetranoviću Hektorović ponavlja tematiku koju bismo mogli ukratko nazvati: „Ispeci pa reci.“ Ostala mudre misli nisu prisutne u njegovim drugim djelima, što nam govori da se Hektorović nije ponavljao, već je postojano izvlačio nove teme i crpio novu inspiraciju, u svakoj poslanici donoseći nešto novo.

9. ZAKLJUČAK

Djelo *Ribanje i ribarsko prigovaranje* kapitalno je djelo Petra Hektorovića, ali podjednako tako i cjelokupne hrvatske književne renesanse. Njegova velika, možda čak i najveća vrijednost, ogleda se u tome što je to djelo drukčije od svega drugoga što je hrvatska književna renesansa dotada dala, ali i u tome što je to uistinu trajni spomenik kulture jednog otoka i vremena.

Mudre misli, kao predmet proučavanja ovog završnog rada, bitno je razmotriti i sagledati u kontekstu vremena u kojem je djelo nastalo. To je vrijeme u kojem je djelo trebalo biti prije svega utilitarno, a pobožnost, koja je utkana u njega, bila je sveprisutna i neizbježna u mentalitetu i svjetonazoru ondašnjeg čovjeka. U kontekst tog vremena uklapaju se i uzori i tematika koji su utjecali na Hektorovića.

Tematiku kojom se Hektorović bavi u mudrim mislima možemo podijeliti na mudre misli koje osuđuju poroke, zatim mudre misli o dobroti, poštenju i pravednosti, grijehu, razumnom životu i promišljenosti te mudre misli ostale tematike koje obuhvaćaju misli o mrtvima, pohlepi, skromnosti, odnosu gospodara i sluge, oholosti i laskavcima. Neke teme Hektorović više puta ponavlja, poput misli da više vrijedi razum i poštenje u sirotinjskoj odjeći, nego glupost i pokvarenost u bogatstvu. Cilj mudrih misli je savjetovati čitatelje kako živjeti pošteno i pravedno, u skladu s vrlinom.

Hektorovićeve uzore valja tražiti u *Starom zavjetu* – to su ponajprije *Mudre izreke* i *Knjiga Sirahova*. Iz tih djela neke misli gotovo su doslovno preuzete, a tematika je podudarna. Same *Mudre izreke* obiluju sličnim mislima kakve je Hektorović zapisao. Sljedeći Hektorovićev bitan izvor je djelo Diogena Laertija *Životi i misli istaknutih filozofa*, iz kojeg preuzima neke teme posredno, a jednu misao čak i izravno. Da se služio tim djelom, koje je jedini izvor o životima nekih antičkih filozofa, govori nam i spominjanje Pitagore i Diogena iz Sinope, čije je misli i preuzeo. S obzirom na to da mudre misli izgovaraju ribari, nije ni čudno

da su neke od njih pučkog podrijetla. Ne treba zaboraviti niti Marka Marulića, oca hrvatske književnosti, kojem se Hektorović divi i uzdiže njegova djela, kao i njegov sveti život. Bez Marulića, teško da bi bilo Hektorovića – njegovim utjecajem prožeto je čitavo *Ribanje i ribarsko prigovaranje*.

Hektorović je, istkavši i protkavši svoje djelo mudrim mislima, zagonetkama, pitalicama, bugaršticama, opisima običaja, putovanja, svoga Tvrdalja, napravio jedan spomenik neopisive i trajne vrijednosti koji svjedoči o jednom dalekom, izgubljenom vremenu.

10. IZVORI

1. Biblija, Stari zavjet – Mudre izreke (<http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=24>) (preuzeto 11. srpnja 2018. godine)
2. Biblija, Stari zavjet – Knjiga Sirahova (<http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=24>) (preuzeto 12. srpnja 2018. godine)
3. Hektorović, Petar, *Djela Petra Hektorovića*, ur. Josip Vončina, JAZU, Zagreb, 1989.
4. Laertije, Diogen, *Životi i misli istaknutih filozofa* (izbor iz djela), Nova akropola, Zagreb, 2008.
5. Marulić, Marko, *Judita*, Sysprint, Zagreb, 1996.
6. Marulić, Marko, *Životopis svetog Jeronima*, Književni krug, Split, 2011.

LITERATURA:

1. Franičević, Marin, „Poetika Petra Hektorovića“, *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić, posebno izdanje časopisa Kritika, sv. 6, Zagreb, 1970.
2. Kekez, Josip, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, ur. Josip Kekez, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.
3. Maroević, Tonko: „Petar Hektorović“, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, s izvornika u suvremeni hrvatski jezik prenio Marko Grčić, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
4. Novak, Grga, „Ekonomске, društvene i političke prilike na otoku Hvaru u doba Petra Hektorovića“, *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić, posebno izdanje časopisa Kritika, sv. 6, Zagreb, 1970.

5. Švelec, Franjo, „Petar Hektorović u hrvatskoj književnosti“. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*, ur. Jakša Ravlić, posebno izdanje časopisa *Kritika*, sv. 6, Zagreb, 1970.
6. Vončina, Josip, „Petar Hektorović“, *Djela Petra Hektorovića*, ur. Josip Vončina, JAZU, Zagreb, 1989.

11. SAŽETAK

Djelo *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, napisano 1556., a objavljeno 1568., svojom žanrovskom slikom ne može se jednoznačno odrediti. Ono obuhvaća i ribarsku eklogu, i putopis, i bugarštice, didaktični spjev, ali i mudre misli i zagonetke. Mudre misli predmet su proučavanja ovog završnog rada. Hektorovićeve mudre misli žanrovski su određene kao poslovice jer se mogu shvatiti izvan konteksta u kojem su nastale, govore općevaljane istine o životu i smrti i poetski su intonirane, što nisu značajke izreka. Hektorovićeve mudre misli prema tematici mogu se podijeliti na mudre misli koje osuđuju poroke, zatim mudre misli o dobroti, poštenju i pravednosti, grijehu, razumnom životu i promišljenosti te mudre misli ostale tematike koje obuhvaćaju misli o mrtvima, pohlepi, skromnosti, odnosu gospodara i sluga, oholosti i laskavcima. Hektorovićevi izvori pri pisanju mudrih misli bili su Stari zavjet, djelo Diogena Laertija *Životi i misli istaknutih filozofa*, djela Marka Marulića te narodne mudrosti. Rad se bavi i povijesnim okolnostima nastanka *Ribanja i ribarskog prigovaranja* te likom i djelom Petra Hektorovića u tim okolnostima.

Ključne riječi:

- Petar Hektorović
- *Ribanje i ribarsko prigovaranje*
- mudre misli
- tematika
- izvori
- Hvar
- *Stari zavjet*
- Marko Marulić
- Diogen Laertije

12. TOPICS AND SOURCES OF WISE THOUGHTS IN FISHING AND FISHERMEN'S TALK

Key words:

- Petar Hektorović
- *Fishing and fishermen's talk*
- wise thoughts
- topics
- *Old testament*
- Marko Marulić
- Diogenes Laertius
- sources